

REMISSVAR

2024-12-16

Dnr: BO 2024–0245

Justitiedepartementet
ju.remissvar@regeringskansliet.se
Ju.L5@regeringskansliet.se

Betänkandet En översyn av 23 kap. brottsbalken, SOU 2024:55

(dnr Ju2024/01907)

Inledning och avgränsning

Barnombudsmannen yttrar sig med utgångspunkt i uppdraget att företräda barns och ungas rättigheter utifrån FN:s konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen).

Barnombudsmannen avgränsar sitt yttrande till övergripande synpunkter samt synpunkter på vissa förslag som bedöms vara särskilt relevanta ur ett barnrättsperspektiv. Barnombudsmannen ser positivt på att frågor som rör hedersrelaterad brottslighet uppmärksammas särskilt men tar inte ställning till de generella straffrättsliga förslag som presenteras i betänkandet.

Barnombudsmannen saknar ett tydligt barnrättsligt perspektiv

Att överväganden och förslag innehåller tydliga kopplingar till barnkonventionen och dess artiklar är en viktig del av genomförandet av barnkonventionen.¹ FN:s kommitté för barnets rättigheter (Barnrättskommittén) har också, genom sina senaste rekommendationer till Sverige, bland annat uppmanat staten att säkerställa att barnkonsekvensanalyser är en integrerad del av utredningar som föregår ny lagstiftning och att principen om barnets bästa konsekvent tillämpas i lagstiftningsrelaterade förfaranden. Barnrättskommittén har vidare uppmanat Sverige att tillhandahålla barnvänliga sätt att låta barn delta i arbetet med ny lagstiftning som har betydelse för möjligheterna att uppfylla åtagandet om barns rättigheter.² Att barns rätt till delaktighet iaktas i processer och beslut som rör dem är en förutsättning för att kunna bedöma vad som är bäst för barnet.³

Barnombudsmannen konstaterar att – även om uppdraget inte specifikt tar sikte på frågor som handlar om barn – de frågor utredningen har behandlat är av relevans också när barn begår brott. Barn kan också vara berörda som anhöriga till någon som begår brott. Barnombudsmannen saknar trots detta en närmare analys av vilka konsekvenser för barn och deras rättigheter som utredningens förslag kan få. Vidare hade barns erfarenheter och synpunkter varit ett värdefullt underlag för utredningens ställningstaganden, inte minst i de delar där utredningen gör bedömningen att förslagen kan ha särskilt stor betydelse för barn och unga. Barn är experter på sin egen situation och deras åsikter måste

¹ Prop. 2017/18:186 s. 92-95

² CRC/C/SWE/CO/6-7 p. 6(b) och 18(a)

³ Jfr artikel 3 och 12 i barnkonventionen

beaktas. Att lyssna in barn och deras erfarenheter är avgörande för att hitta adekvata lösningar.

Barns röster om bland annat svårigheter att få hjälp och att lämna kriminaliteten

Barnombudsmannen genomför just nu djupintervjuer med barn och unga som har erfarenhet av kriminalitet. Många barn och unga vittnar om en uppväxt där våld, otrygghet och bristande omsorg varit en del av vardagen. Det finns ett tydligt mönster av utsatthet hos dessa barn och ett mönster av att barnens behov av stöd och hjälp inte har uppmärksammats eller till och med har nonchalerats. Det är viktigt att ha med sig – såväl i lagstiftningsarbetet som vid tillämpningen – att ett barn som begår brott också kan vara brottsoffer och kan behöva skydd, stöd och behandling även med anledning av det.

I samtal med Barnombudsmannen har barn och unga bland annat beskrivit att de inte vågat berätta om brott de utsatts för eller som de tvingats att begå av rädsla för repressalier mot sig själv eller sin familj. Flera barn och unga lyfter den utbredda tystnadskultur som råder och som medfört att barn tagit på sig brott de inte själva begått. Att inte berätta om brott de utsatts för eller utsatt andra för är något barn kan ha lärt sig tidigt i livet, ibland fått med sig hemifrån, men också något de kan ha hört från advokater. I samtalen förekommer det även att barn och unga efterfrågar vittnesskydd för ungdomar, vilket de menar skulle hjälpa dem att våga berätta om de vuxna som sitter i "toppen" av de kriminella gängerna. En del av de barn och unga som Barnombudsmannen träffat talar också om att de vill lämna ett kriminellt nätverk, men att de inte vågar berätta för polisen eftersom de är rädda att de inte ska få skydd.

"Om polisen hade kunnat skydda bättre, vi hade kunnat lösa tusentals saker."

Barnombudsmannen har även hört berättelser från barn och unga som berättat att de gett information till polisen om brott de utsatts för, men att de inte fått hjälp och skydd.

"Jag tänkte, om jag hjälper dem, kanske de hjälper mig."

Särskilt om förslaget rörande frivilligt tillbakaträdande genom anmälan till myndighet, avsnitt 9.3

Barnombudsmannen tillstyrker att det införs en ny möjlighet att undvika straffansvar för den som vill träda tillbaka från ett planerat brott och bidra till att brottet kan förhindras.⁴ Som utredningen framhåller är det inte ovanligt att barn och unga utnyttjas för att medverka till brottsliga gärningar och att de inte själva har sådant inflytande över utförandet att de kan bestämma om brottet fullbordas eller inte. Barnombudsmannen ser därför positivt på att utredningen vill motivera och möjliggöra för bland annat barn och unga att avslöja brottsplaner och kunna undvika straff. Som utredningen konstaterar kan förslaget medföra ett utökat arbete med att skydda människor som blir hotade och som behöver stöd och skydd. Barnombudsmannen vill understryka vikten av att tillräckliga resurser avsätts för att tillgodose dessa behov samt att stödet och skyddet även anpassas utifrån barns faktiska behov.⁵ Det är också angeläget att information om den nya möjligheten till frivilligt tillbakaträdande verkligen sprids och når fram till barn och unga.⁶

⁴ Jfr artikel 6 i barnkonventionen

⁵ Jfr avsnitt 12.3.4

⁶ Jfr avsnitt 12.4

Barnombudsmannen vill vidare särskilt peka på att det kan vara svårt för ett barn som vill undgå straffansvar att veta för vilka man kan avslöja ett brott med följden att det ska ses som ett frivilligt tillbakarådande. Det är inte helt tydligt vem, utöver de särskilt utpekade myndigheterna och personalkategorierna, som ska anses inneha en särskild förtroendeställning. Det framstår av utredningens resonemang inte som givet att exempelvis en fotbollstränare ingår i denna krets, samtidigt som det mycket väl kan vara den person som barnet litar mest på och kan våga anförtro sig åt. Det kan också vara svårt att veta vilken information som behöver lämnas och i vilken tid.

Barnombudsmannen anser att konsekvenserna av förslaget för barn och deras rättigheter samt den närmare utformningen av bestämmelsen bör analyseras vidare i den fortsatta beredningen. Det viktiga är att barnet kan träda tillbaka genom att lämna information och att brott kan förhindras. Det är angeläget att ett barn som vill göra rätt och berättar om sin egen delaktighet i ett brott inte i stället straffas om relevanta uppgifter kommer in till Polismyndigheten genom "fel" person. En sådan tillämpning skulle kunna få en motsatt effekt på så vis att barn inte vågar berätta om brott som planeras.

Barnombudsmannen vill särskilt framhålla att frågan om de närmare förutsättningarna för avslöjandet av brottet – t.ex. hur och till vem – är ett tydligt exempel på när barns erfarenheter och åsikter hade behövts i utredningens arbete.

Sekretessen mellan myndigheter behöver kunna brytas, avsnitt 9.4

Barnombudsmannen tillstryker förslaget att viss personal, vissa myndigheter och personer i särskild förtroendeställning ska åläggas en skyldighet att omedelbart anmäla ett avslöjande av brott enligt 23 kap. 8 § andra stycket brottsbalken till Polismyndigheten.

Barnombudsmannen konstaterar dock att detta ställer vissa särskilda krav på den som fått del av informationen. Denna person måste avgöra vilka uppgifter som omfattas av uppgiftsskyldigheten, och ibland också om han eller hon själv faktiskt omfattas av en skyldighet att anmäla. Det är endast den information som någon, exempelvis ett barn, *frivilligt* har lämnat som ska lämnas vidare, vilket enligt författningskommentaren betyder sådana uppgifter som är *nödvändiga* för att leva upp till skyldigheten att lämna informationen vidare. Det är för Barnombudsmannen oklart vilken bedömning den som tagit emot information ska göra av vad som är ett brott enligt 23 kap. 8 § andra stycket, både i fråga om att förstå vilka brott som är straffbara redan vid försök, förberedelse eller stämpling och vilket handlande som omfattas av dessa osjälvständiga brottsformer. Det är också oklart vad som händer om bedömningen inte var korrekt. Även vad som gäller när uppgifter rörande ett brott av något skäl inte vidarebefordras till Polismyndigheten, eller om vidarebefordran dröjer för länge, framstår som oklart – såväl i förhållande till barnet (jämför ovan) som till den som tagit emot uppgifterna. Dessa frågor bör enligt Barnombudsmannen behandlas vidare i den fortsatta beredningen.

Särskilt om förslaget till en ändrad ansvarsfrihetsregel, avsnitt 11.4.1

I betänkandet föreslås en reglering som kan medföra att den som har möjlighet att avslöja ett brott måste välja mellan att riskera straffansvar och riskera att utsätta sig själv eller andra personer för fara. Utredningen konstaterar att det

förekommer systematiska hot och våldshandlingar exempelvis runt de kriminella nätverken, men gör bedömningen att uppgiften att skydda personer som kan utsättas för repressalier ska ligga på brottsbekämpande myndigheter och samhället i stort, inte hanteras genom en ansvarsfrihetsregel. Enligt utredningens bedömning är frågan om faran för repressalier ska ingå i ansvarsfrihetsregeln eller inte ytterst en politisk fråga. Barnombudsmannen tar inte ställning i denna fråga men anser att konsekvenserna av förslaget respektive alternativa lösningar inte är tillräckligt analyserade ur ett barnrättsligt perspektiv. Barns särskilda förutsättningar och rättigheter behöver tydliggöras och beaktas när en ny reglering utformas.

I dagens samhälle är det tyvärr inte ovanligt att barn är delaktiga i mycket allvarlig brottslighet där våld och hot är en del av vardagen. Att våga avslöja ett brott kan vara ett mycket stort steg för ett barn och risken för repressalier riktade inte bara direkt mot barnet utan även mot familj eller vänner är många gånger uppenbar. Barn kan beröras av regleringen också såsom närstående till den som riskerar ansvar för underlåtenhet att avslöja ett brott, då barnet alltså är en sådan annan person som skulle kunna utsättas för fara⁷. Med detta sagt måste i avvägningarna naturligtvis också vägas in att möjligheten att kunna straffa underlåtenhet att avslöja allvarliga brott är viktig ur ett brottsofferperspektiv, inte minst när det handlar om brott mot barn⁸.

Barns rättigheter kan sålunda aktualiseras ur olika perspektiv. För det fall förslaget tas vidare är det därför nödvändigt att göra en särskild analys av vilken betydelse regleringen skulle kunna få för barn i olika situationer. Även här skulle barns erfarenheter och åsikter fylla en mycket viktig funktion.

Beslut har fattats av barnombudsmannen Juno Blom. Föredragande i ärendet har varit juristen Magdalena Wikstrand Danelius. I den slutliga handläggningen av ärendet har även avdelningschefen Erik Henriksson och chefsjuristen Tove Björnheden deltagit.

Juno Blom
Barnombudsman

⁷ Jfr artikel 19 i barnkonventionen

⁸ Jfr t.ex. artikel 6, 19, 33, 34 och 35 i barnkonventionen